

МОВНІ ЗАСОБИ ІНТИМІЗАЦІЇ В ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Олена Пчілка належить до тих діячів, які невтомною працею на терені української культури зробили значний внесок до духовної скарбниці свого народу. Як громадський і політичний діяч, вона заклала міцні основи для відродження своєї нації. Великого значення Олена Пчілка надавала вихованню дітей у національному дусі.

Творча спадщина письменниці привертала увагу багатьох учених. Передусім науковці зосереджувалися на жанровій різноманітності творів Олени Пчілки (Л. Мірошниченко, О. Зілінський, О. Камінчук, П. Одарченко) [3; 5; 9; 14], педагогічному доробку письменниці (А. Гуляк, Л. Новаківська, О. Таланчук) [1; 11; 13].

Проте, мова творів для дітей Олени Пчілки не була безпосереднім об'єктом уваги науковців, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Ставимо за мету виділити й охарактеризувати мовні засоби інтимізації в поезії для дітей Олени Пчілки на фонетичному, словотвірному, морфологічному й синтаксичному рівнях мовної системи. Це дозволить виявити лінгвістичні засоби, за допомогою яких виражається ідейно-тематичний зміст літературного твору.

Об'єктом дослідження обрано поезії для дітей Олени Пчілки, що увійшли до збірки "Годі, діточко, вам спати!" [12].

У віршах про дитячі забави ("Снігова баба", "Сніговий дід", "З гринджолками") ключовими словами виступають: *сніг, мороз, женешся, зліпили, зробили* [12, 16, 17], у творах, присвячених спілкуванню людини й тварини, ("Метелик", "Котик-мурчик", "Зайчатко й хлоп'ятко") – *скок, шукає, тремтить, виїдав* [1, с. 63, 65, 66], у поезіях про спілкування людини з природним світом ("Вишеньки-сережки", "Весняні квіти", "Як швидко промайнуло літо!") – *ягідка, вишеньки-черешеньки, кульбаба, фіалочка, листя* [Там само, 27, 29].

Творам Олени Пчілки властиве вживання стилістично нейтральних лексем. Це назви загальновідомих предметів, явищ, якостей: *сніг, весна, риба* [Там само, с. 16, 29, 65]. Поряд із стилістично нейтральною лексикою як засіб інтимізації поетеса вживає просторічні слова, які відзначаються експресивністю: *которе, шпари*, та ін. [Там само, с. 16].

Висока творча майстерність письменниці виявляється у використанні тропів. Зокрема, яскравих метафор: *Сонечко сміється* [Там само, с. 63], *А весна та чарівниця/ Щиро вам несе гостинця* [Там само, с. 29]. Ліричний струмінь створюється за допомогою використання оцінних епітетів, які інтимізують розповідь, служать засобом передачі почуттів ліричного героя: *Весна чарівниця, зелена муравка, фіалочка ясна, понурії хмарки* [Там само]. Уживання порівнянь є засобом посилення образності й виразності мови: *Наче квітка, прехороший!* [Там само, с. 63], *Ті квіти дрібненькі,/ Мов діточка маленькі* [Там само, с. 29], *Він удвох зі мною,/ Як риба з водою* [Там само, с. 65].

На фонетичному рівні найбільш яскравим засобом інтимізації виступає алітерація, яка посилює фонічну виразність вірша. Так, у поезії "З гринджолками" часто вживаються слова зі звуками *с, з, ж*, що створює враження скрипу санчат на снігу: *Що за чудова днина,/ Сніг наче срібло блищить!/ Вийшов веселий хлопчина,/ Швидко з санками біжить./ Сам у санки упряжешся,/ Вже ж не така там вага!/ Стежкою хутко женешся,/ Всякий тебе обіга!* [Там само, с. 16].

У вірші "Весняні квіти" використовується асонанс звука *а*, що відтворює ніжність, складається враження, ніби мати читає вірш дитині: *Весна чарівниця,/ Неначе цариця,/ Наказ свій послала,/ Щоб краса вставала,/ І проліски, і травка,/ Й зелена муравка...* [Там само, с. 29].

За рахунок алітерації *к* та звуковідтворення у вірші "Зайчатко і хлоп'ятко" авторка передає динаміку, рух: *Зайчик сірий плиг та скок/ З поля чистого в лісок./ Через пень, рівчак, колоду;/ Ненароком яось в воду, / Спотикнувшись, зайчик – бух!* [Там само, с. 16].

Одним із засобів інтимізації є уживання слів із зменшено-пестливими суфіксами: *І проліски, і травка,/ Й зелена муравка,/ І кульбаба рясна,/ Й фіалочка ясна –/ Всі квіти весняні,/ Веселі, кохані,/ З-під листя виходять,/ Голівки підводять...* [Там само, с. 19]; *Котик-мурчик/ Мій голубчик!* [Там само, с. 65]; *Кашку смаченьку/ В мисочку новеньку/ Матуся поклала/ На сніданок дали.* [Там само]. Вони надають словам різних стилістичних відтінків, зокрема прихильності, пестливості, зменшуваності.

Письменниця надає перевагу дієсловам руху: *ідить, бігають, стрибають лизав, плиг, б'ється* [Там само, с. 17, 63, 65]. Засобом інтимізації в поезіях для дітей виступають займенники: *я, він, вас, хто*, частки: *От так "баба"! Молодці!/ Ну, дивуйтесь, горобці!* [Там само, с. 17]; *Сам у санки упряжешся,/ вже ж не яка там вага!* [Там само, с. 16], *Ось вона й гірка маленька, –/ Ой як униз*

я *спущусть* [Там само]. З їх допомогою поетеса досягає ефекту присутності, загострює увагу читача, прагнучи висловити своє ставлення до зображуваного.

Олена Пчілка часто використовує вигуки, що надає мові фольклорного забарвлення: *Ох, ті санки-гринджолята; – Ну-те! Хто з вас там бистріший?; Ой вишеньки-черешеньки!; Ой як униз я спущусть!* [Там само, с. 16, 17, 27].

Колорит інтимності створюється не тільки відповідним лексичним матеріалом, використанням тропів, але й передається всією синтаксичною організацією тексту, характерними структурами, що репрезентують мовний образ оповідача, яким найчастіше у віршах письменниці виступають діти.

Засобом інтимізації є також використання поетесою розповідно-окличних синтаксичних структур та форми звичаєвої множини: *Стукають мама в віконце,/ Треба рушати до двора!* [Там само, с. 16], *Як швидко промайнуло літо!* [Там само, с. 29]; риторично-питальних речень: *Що, як був би я – зайчатко?/ Чи то й я б так всіх лякався./ Доки в руки не попався?* [Там само, с. 66]; вигуків слів-речень: *От так баба! Молодці!/ Ну дивуйтесь горобці!* [Там само, с. 17]. Такі синтаксичні структури передають враження, захоплення, реакції дітей на певне явище.

Як зазначає С. Єрмоленко, настрій піднесеності або тривоги, радості або суму можуть викликати і синтаксично-інтонаційні, ритмічні структури мови. Проте, такий емоційно-оцінний зміст одиниць стилістичного синтаксису вивчається саме через ритмомелодику, лінійно динамічні структури (нанизані однорідні члени, зокрема, епітетні характеристики) [3, с. 335]. Так, у віршах Олени Пчілки за допомогою речень з нанизуванням однорідних членів речення передається піднесений настрій дітей: *Наша пісня гарна й нова!* [12, с. 78]; *Діти бігають, стрибають,/ Далі – весело гукають!* [Там само, с. 63].

Ще одним засобом інтимізації, який влучно використовує поетеса є пряма мова: – *А, попався, небораку!* [Там само, с. 17]; – *Чи не взяти б ягідочку/ Або пару, може?* [Там само, с. 27]; – *Ну, дарма! Ще не буде краще,/ Я візьму дві пари..* [Там само].

Рисами інтимності позначені й стилістичні фігури, які вживаються у віршах для дітей. Повтори посилюють вербально виражену тривалість дії, її багаторазовість: *Ось він, ось він метушиться!* [Там само, с. 63], *Був собі журавель/ Та журавочка,/ Наносили сінця/ Повні ясельця./ Наша пісня гарна й нова, - / Почнем її, братця, знова:/ Був собі журавель/ Та журавочка!* [Там само, с. 78].

Асиндетичні сполуки, що в тексті нерідко виступають звертаннями, розкривають морально-етичні засади, вводять читача в неповторну атмосферу дитячого світу: *санки-гринджолята, котик-мурчик, вишеньки-черешеньки* [Там само, с. 16, 27, 65].

Отже, досліджені мовні засоби в поезії для дітей Олени Пчілки максимально сприяють інтимізації викладеного.

Перспективу дослідження вбачаємо в різноаспектному вивченні мови творів письменниці.

Список використаних джерел

1. Гуляк А. Б. Олена Пчілка: Нарис життя і творчості / А. Б. Гуляк – К., 1996.
2. Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови / С. Я. Єрмоленко. – К.: Рад. шк., 1969. – 367с.
3. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
4. Зілінський О. В. Веселий шарварок (За дитячими творами Олени Пчілки) / О. В. Зілінський // Початкова школа. – 1993 – № 10. – С. 61-62;
5. Камінчук О. Олена Пчілка: аспекти творчої діяльності / О. Камінчук // СІЧ – 1999. – №4. – С. 12 – 18;
6. Корольова А. В. Лінгвопоетичний і нарративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської поезії другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть): дис...на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова”; 10.02.02 “Українська література” / А. В. Корольова. – К., 2003. – 449 с.;
7. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 423 с.;
8. Ленець К. В. Суфікси увиразнюють / К. В. Ленець // Культура слова. – 1978. – Вип. 15. – С. 15 – 18;
9. Мірошніченко Л. “Український дитячий театр” Олени Пчілки / Л. Мірошніченко // Київська старовина. – 1999. – № 4. – С. 114 – 125;
10. Новаківська Л. В. “Молода Україна” Олени Пчілки та її погляди на проблеми дитячого читання / Л. В. Новаківська // Актуальні проблеми слов'янської філології. – К., 2009. – С. 265 – 272.
11. Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998 – №11. – С. 8 – 9;

12. Пчілка О. Годі, діточки, вам спать!: Вірші, оповідання, казки, фольклорні записи: Для дошк. та мол. шк. віку / упоряд. та передм. О. М. Таланчук. – К.: Веселка, 1991. – 334 с.
13. Таланчук О. М. Олена Пчілка і дитяча література / О. М. Таланчук // Актуальні проблеми сучасного літературознавства та мовознавства. – К., 1991. – С. 140–144.
14. Одарченко П. Видатна діячка української культури кінця XIX – початку XX століття / П. Одарченко // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 2–3. – С. 3–15.

Анотація. У статті розглянуто мовні засоби інтимізації в поезії для дітей видатної української письменниці Олени Пчілки на лексичному, фонетичному, словотвірному, морфологічному й синтаксичному рівнях мовної системи.

Ключові слова: мовні засоби, інтимізація, експресивність.

Summary. In this article language methods of intimation is concerned in poetry for children of famous Ukrainian writer Olena Pchilka on lexical, phonetical, word formation and syntax levels of language system.

Key words: Language methods, Intimisation, expressivity.

УДК 82.09 (477)

Криловець Р.

ФІЛОСОФСЬКА ПОЕЗІЯ В. СТУСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “ВЕСЕЛИЙ ЦВИНТАР”)

Темою дослідження є спроба аналізу філософської поезії В. Стуса та осмислення духовних самопошуків автора, як невід’ємної частини людського існування.

Актуальність роботи зумовлена, насамперед, відсутністю аналогічних ґрунтовних досліджень із цієї проблеми в українському літературознавстві, а також зростанням інтересу до творчості В. Стуса.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей духовних самопошуків у поезіях В. Стуса, які увійшли до збірки “Веселий цвинтар”.

Варто відзначити, що до творчості В. Стуса зверталось багато науковців. Так, Ю. Бедрик одним із перших вказав на екзистенціалізм Василя Стуса та шляхи осягнення цієї філософії. У своїй праці “Василь Стус: Проблема сприймання” [1, 25] дослідник порушує важливі естетичні проблеми та дає ключ до розуміння світоглядних орієнтирів поета.

Перспективні напрямки дослідження творчості поета накреслює і літературознавець з Австралії Марко Павлишин [3, 159]. Учений знімає ідеологічну “позолоту” з образу поета-мученика, говорить не про тернистий життєвий і творчий шлях письменника, а про його тексти (до речі, М. Павлишин зініціював і видав збірник праць молодих науковців під назвою “Стус як текст”).

Глибоко проникає в художній світ Стусових “Палімпсестів” і професор Колумбійського університету (США) Юрій Шерех [10, 229]. Науковець дає блискучий аналіз збірки, досліджує непросту її мову, вводить автора в широкий літературний контекст.

Однак цінні положення численних досліджень потребують поглиблення й подальшого розвитку.

Рукописну збірку “Веселий цвинтар” датовано 1970 роком. Передчуття розплати за інакodomство, цвинтарний настрій, незахищеність людини чесною й прямолінійною від ідіотизму життя, пошук смерті як альтернативи такому життю, роздвоєння особистості, переосмислення понять життя і часу і, нарешті, розкриття в собі якоїсь таємничої сили, що дає змогу пережити всі негаразди – такі основні мотиви збірки.

Цікавою є назва книжки “Веселий цвинтар” – це не просто парадоксальне сполучення непокднуваних понять, а своєрідний оксюморон епохи, який є ключем до розуміння Стусових поезій. Поетичні сатири, сюрреалістичні колажі, гротескно-притчеві фантазмагорії є свідченням постійної внутрішньої боротьби поета, його непримиренності зі станом соціальної задухи. Вірші митця витворюють “своєрідний Стусів театр абсурду” (Михайлина Коцюбинська). Сприйняття реального світу як театру (чи вертепу) є характерною прикметою не лише поезії В. Стуса (згадаймо, приміром, поему Григорія Чубая “Вертеп”).